

ปกิณกะ

Miscellany

การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาในสถานพยาบาลผ่านศิลปะการจัดดอกไม้ไอเคบานะ
Promoting Healthcare Healing Enviroment through Lkebana

ดิเรก ชัยชนะ¹ , ประไพ บุญมรกต² , เยาวนิจ กิตติธรรกุล³
Direk Chaichana¹, Prapai boonmorakot², Jawanit Kittitornkool³

บทคัดย่อ

สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาคือการจัดการสภาพแวดล้อมของสถานพยาบาลให้เป็นส่วนหนึ่งในการดูแลสุขภาพอย่างองค์รวม ซึ่งมีการศึกษามากมายยาวนานในต่างประเทศ สำหรับประเทศไทยได้เริ่มมีการกล่าวถึงในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งในช่วงเริ่มต้นมุ่งเน้นที่การออกแบบอาคารและการจัดการสภาพแวดล้อมของสถานพยาบาลให้เหมาะสม แต่การใช้มิติสุนทรียภาพซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเยียวยาผู้ป่วยยังมีข้อจำกัด บทความนี้เสนอการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผ่านไอเคบานะหรือศิลปะการจัดดอกไม้ในสถานพยาบาล พบว่าการจัดวางแจกันดอกไม้ไอเคบานะในสถานพยาบาลช่วยเป็นการนำสุนทรียะร่วมสร้างสิ่งแวดล้อมแห่งการเยียวยาในสถานพยาบาล ที่ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกของการดูแลสุขภาพภาวะแบบองค์รวมทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ ให้กับผู้ป่วย ญาติพยาบาล และเจ้าหน้าที่ในสถานพยาบาล

คำสำคัญ : สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยา, การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม, ศิลปะการจัดดอกไม้ไอเคบานะ

¹มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาชุมชนกรุณา (มสชก) จังหวัดขอนแก่น

²โรงพยาบาลหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

³มูลนิธิสวนยางพาราแบบวนเกษตรเพื่อความยั่งยืน จังหวัดสงขลา

Abstract

The healing environment is the management of healthcare facilities and the built environment as part of the holistic treatment of patients. It has long been studied overseas, but it was originally noted in 2008 in Thailand. At the beginning, scholars focused on building design and managing the beautiful environment of healthcare facilities. But the aesthetic aspect, which is a critical element for patients' health and well-being, is still limited. This article presents the implementation of promoting a healing environment through ikebana, the art of Japanese flower arrangement, in the palliative care ward, Hatyai Hospital. Results showed that the art of flower arrangement provided aesthetic healing space for holistic care and positive health outcomes in the physical, mental, social, and spiritual aspects of the patients, families, nurses, and healthcare staff.

Keywords : healing environment, holistic care, ikebana, the art of flower arrangement

บทนำ

“สุขภาพ⁽¹⁾ (Health)” ในมุมมองระดับสากลครอบคลุม 4 มิติ คือ สุขภาวะทางกาย (physical health) สุขภาวะทางจิต (mental health) สุขภาวะทางสังคม (social health) และสุขภาวะทางปัญญา (spiritual health) เชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ สำหรับประเทศไทย ตามธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2552 กำหนดความหมายของ “สุขภาพ” ไว้ว่าสภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม “สถานพยาบาล” ตามกฎกระทรวง⁽²⁾ มีความหมายครอบคลุมถึงโรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลเฉพาะทาง และคลินิกประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้ป่วยเข้ารับบริการดูแลด้านสุขภาพโดยแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพ หลายปีที่ผ่านมาผ่านนักวิชาการได้ให้ความสนใจประเด็นสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยา (healing environment) ซึ่งเกี่ยวกับการจัดสิ่งแวดล้อมในสถานพยาบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของการดูแลแบบองค์รวม ทั้งต่อผู้ป่วย ครอบครัว และเจ้าหน้าที่สุขภาพในสถานพยาบาล ตัวอย่าง เช่น การจัดห้องพักผู้ป่วยให้ได้เห็นสภาพธรรมชาติ⁽³⁾ พบว่าผู้ป่วยที่พักในห้องที่มีหน้าต่างให้มองเห็นธรรมชาติได้ช่วยลดการใช้ยาแก้ปวดลงได้ มีการฟื้นตัวเร็วขึ้น และมีภาวะทางอารมณ์ดีกว่าผู้ป่วยที่อยู่ในห้องพักที่ไม่สามารถมองเห็นธรรมชาติ นอกจากนี้การศึกษาของ Ulrich R. และคณะ⁽⁴⁾ มีรายงานด้วยว่าความดันโลหิตสูงและอัตราการเต้นของหัวใจที่เกี่ยวข้องกับความเครียดทางจิตใจลดลงอย่างมีประสิทธิภาพจนถึงระดับพื้นฐาน โดยสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อเทียบกับการสัมผัสสิ่งแวดล้อมเมือง สำหรับประเทศไทย ปีพ.ศ. 2551 โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์⁽⁵⁾ ได้กล่าวถึง สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาในการประชุม HA National Forum ครั้งที่ 9 ณ

ศูนย์การประชุมอิมแพค เมืองทองธานี โดยได้กล่าวถึงการเพิ่มมิติสุนทรียภาพในการจัดสภาพแวดล้อมของสถานพยาบาล เนื่องจากการออกแบบสถานพยาบาลในอดีตเน้นไปที่ประโยชน์ใช้สอย ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 โกศล จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ⁽⁶⁻⁸⁾ ได้ดำเนินการวิจัยโครงการออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เอื้อต่อการเยียวยา โดยได้ศึกษาการจัดการสถานพยาบาลและการออกแบบสภาพแวดล้อมของสถานพยาบาลหลายแห่ง อาทิ การออกแบบอาคาร แสงสว่าง สีผนัง การระบายอากาศทางเดินบอร์ดให้ข้อมูล และป้ายสัญลักษณ์ที่เอื้อต่อการบริการและเยียวยาผู้ป่วย อย่างไรก็ตามการศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาเน้นด้านการจัดการพื้นที่ การออกแบบอาคาร และสภาพแวดล้อมเพื่อช่วยให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยกับเจ้าหน้าที่พยาบาลในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกทั้งด้านการบริการและการเยียวยาสุขภาพ อย่างไรก็ตาม การออกแบบด้านสุนทรียภาพและจิตวิญญาณซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการเยียวยาผู้ป่วยกล่าวได้ว่ายังมีจำกัด

อิเคบานะ (ikebana) เป็นศิลปะการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่นที่สืบทอดมาอย่างยาวนานกว่า 600 ปี คำว่า ‘ikebana’ ประกอบจากสองคำคือ ‘ikeru’ หมายถึง ทำให้มีชีวิต และ ‘hana’ หมายถึง ดอกไม้ ดังนั้นจึงแปลความได้ว่า “การรักษาดอกไม้ให้มีชีวิต” นอกจากนี้ อิเคบานะยังเรียกอีกชื่อว่า ‘kado’ หรือวิถีแห่งดอกไม้ ซึ่งเป็นวิถีแห่งการฝึกกายและจิตใจตามมุมมองพุทธศาสนา การจัดดอกไม้อิเคบานะจึงแตกต่างไปจากการจัดดอกไม้แบบทั่วไปตรงที่เน้นกระบวนการจัดมากกว่าเป้าหมาย ความเป็นธรรมชาติ ความเรียบง่าย ความอ่อนโยน ความกลมกลืน การชื่นชมความงามธรรมชาติอย่างที่เป็น และรักษาพลังชีวิตของดอกไม้ การชื่นชมผลงานอิเคบานะจึงสามารถนำผู้ชม

สัมผัสถึงพลังชีวิต ความสดชื่น ความสงบ ผ่อนคลายกายใจ และเชื่อมโยงจิตวิญญาณ เข้ากับธรรมชาติ ในงานสุขภาพมีการศึกษาเชิงประจักษ์ พบว่า การขึ้นชมอเคบานะช่วยปรับอัตราการหายใจ ความผ่อนคลาย และส่งเสริมสุขภาวะที่ดีให้กับผู้ป่วย⁽⁹⁻¹⁰⁾ กล่าวได้ว่าการจัดวางแจกันดอกไม้อเคบานะในสถานพยาบาล ช่วยแปรเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เป็นพื้นที่แห่งการเยียวยาจิตใจผู้ป่วย ผู้ใช้ บริการพยาบาล และเจ้าหน้าที่ในสถานพยาบาล

บทความนี้ผู้เขียนเสนอการส่งเสริมสิ่งแวดล้อม เพื่อการเยียวยาต้านสุนทรียภาพผ่านศิลปะการจัดดอกไม้อเคบานะ ซึ่งมาจากการถอดบทเรียนของโครงการพัฒนานักส่งเสริมสุนทรียภาพในสถานพยาบาล ที่ดำเนินการ

ระหว่างเดือนสิงหาคม ถึง ธันวาคม ปี พ.ศ. 2566 โดยโครงการได้พัฒนานักส่งเสริมสุนทรียะในสถานพยาบาลเพื่อเป็นอาสาสมัครจัดดอกไม้อเคบานะในสถานพยาบาลสามแห่ง ได้แก่ หอพักผู้ป่วยระดับประคอง โรงพยาบาลหาดใหญ่ โรงพยาบาลทันตกรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง อาสาสมัครได้หมุนเวียนทำหน้าที่จัดดอกไม้และปรับเปลี่ยนแจกันดอกไม้อเคบานะสองครั้งต่อสัปดาห์ บทความนี้นำเสนอเกี่ยวกับการจัดดอกไม้อเคบานะกับการเยียวยาสุขภาพ ประสพการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพของผู้ชมอเคบานะ รวมถึงการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาในสถานพยาบาล และข้อเสนอแนะ

ภาพที่ 1 อาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ร่วมจัดดอกไม้อเคบานะ

ภาพที่ 2 ตำแหน่งจัดวางแจกันในห้องพักผู้ป่วยระดับประคอง (บริเวณทางเดินที่ไม่เกิดการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่)

มิติการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพของบุคคลผ่านประสบการณ์อิคะบานะ

มิติสุนทรียภาพส่งผลกระทบต่อ การรับรู้และประสบการณ์ของบุคคล สำหรับผู้มีประสบการณ์อิคะบานะการชื่นชมและสัมผัสความงามธรรมชาติจากดอกไม้และพืช ที่ได้จัดวางไว้อย่างกลมกลืนและเรียบง่ายส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของปัจเจกบุคคล มุลนิธิเอ็มโอเอ (ประเทศไทย) หนึ่งในองค์กรที่นำมิติสุนทรียภาพสำหรับการเยียวยาผู้ป่วยผ่านการจัดดอกไม้ อิคะบานะในสถานพยาบาล ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงของบุคคลหลังจากที่มีประสบการณ์อิคะบานะไว้ 7 ด้าน⁽¹⁾ ได้แก่ (1) ด้านร่างกาย เช่น เมื่อชื่นชมดอกไม้แล้วรู้สึกว่าการกังวลลดลง ความโกรธลดลง และสมองปลอดโปร่ง (2) ด้านพฤติกรรม เกี่ยวกับการตระหนักหรือชื่นชมสิ่งรอบตัวได้มากขึ้น เช่น การชื่นชมดอกไม้ริมทาง และธรรมชาติรอบๆ หรือการเติมน้ำลงแจกัน (3) ด้านคำพูด เกี่ยวกับการใคร่ครวญ

ก่อนพูด การลดคำบ่น การตำหนิตนเองและผู้อื่น และเปลี่ยนใช้คำพูดที่สื่อสารถึงความห่วงใยและความรักต่อกัน (4) ด้านครอบครัว เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เช่น เมื่อเห็นดอกไม้จัดวางไว้แล้วเกิดรอยยิ้ม พูดคุยกับคนในครอบครัว มีความห่วงใยและชื่นชมกันมากขึ้น (5) ด้านจิตใจ เกี่ยวข้องกับความรู้สึกสดชื่น ผ่อนคลาย ได้รับการเยียวยาความสงบภายในใจ (6) ด้านชีวิตทัศน์ เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อชีวิต ความหมายของชีวิต มีความหวังว่าตนเองจะเปลี่ยนแปลงได้ความตระหนักว่าความงามช่วยเยียวยาจิตวิญญาณ และ (7) ด้านโชคชะตา เกี่ยวข้องกับการสังเกตเห็นสิ่งดีๆ เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดความตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การสำนึกขอบคุณต่อธรรมชาติ และความรู้สึกยินดีที่ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ กรอบแนวคิด Optimal Healing Environment⁽²⁾ ได้เสนอองค์ประกอบของการสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อการ

เยียวอาจคร่อมว่าประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ สำหรับการศึกษาให้นำแนวคิดมิติการเปลี่ยนแปลงทั้งเจ็ดด้านข้างต้นมาใช้เป็นกรอบการตั้งคำถาม เพื่อสำรวจประสบการณ์ของผู้ชมเกี่ยวกับมิติสุขภาพ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ รวมถึงสอบถามความคิดเห็น โดยข้อคำถามมี 8 ข้อ โดยข้อที่ 1 - 7 เป็นคำถามสำรวจความรู้สึกและความคิดเห็นตามมาตรวัดของลิเคิร์ท โดย “1 หมายถึงไม่เห็นด้วยมากที่สุด” และ “5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด” สำหรับข้อที่ 8 เป็นคำถามปลายเปิดสำรวจความประทับใจและข้อเสนอแนะจากการประเมินมีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 40 คน ทั้งนี้ข้อมูลประชากรพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม

เป็นพยาบาล/เจ้าหน้าที่สุขภาพ 18 คน (ร้อยละ 45) ญาติผู้ป่วย 11 คน (ร้อยละ 27.5) ผู้ป่วย 6 คน (ร้อยละ 15) และพนักงานในสถานพยาบาล 5 คน (ร้อยละ 12.5) ผลการสำรวจความคิดเห็นและความรู้สึกผู้ชม แสดงดังตารางที่ 1

ตามตารางที่ 1 ในภาพรวม พบว่า การจัดวางแจกันดอกไม้เคบานะในสถานพยาบาล ส่งผลเชิงบวกในระดับสูงต่อการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านร่างกาย ซึ่งพบว่าเมื่อมีแจกันดอกไม้เคบานะจัดวางไว้ในสถานพยาบาล ทำให้ผู้ชม (ผู้ป่วย ญาติผู้ป่วย พยาบาล และเจ้าหน้าที่สุขภาพ) รู้สึกสดชื่นและผ่อนคลาย ซึ่งมีผู้ชมแสดงความเห็นด้วยมากที่สุด (ร้อยละ 75)

ตารางที่ 1 ผลการประเมินการเปลี่ยนแปลงเชิงประสบการณ์ต่อการจัดวางแจกันดอกไม้ในสถานพยาบาล

มิติการเปลี่ยนแปลง	เมื่อมีแจกันดอกไม้จัดวางในหอพักผู้ป่วยระดับประคอง ท่านรู้สึก/มีความคิดเห็นอย่างไร	ระดับความรู้สึก/ความคิดเห็น (คน)					Mean (SD)	สรุป
		5	4	3	2	1		
ด้านร่างกาย	1. ท่านรู้สึกได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ	65.0% (26)	35.0% (14)	0	0	0	4.65 (0.47)	สูง
	2. ท่านรู้สึกว่าสถานพยาบาลมีความสวยงามสบายตา	67.5% (27)	32.5% (13)	0	0	0	4.68 (4.47)	สูง
	3. ท่านรู้สึกสดชื่นและผ่อนคลาย	75% (30)	22.5% (9)	2.5% (1)	0	0	4.73 (0.51)	สูง
ด้านจิตใจ	4. ท่านรู้สึกปลอดภัยและมีความเครียดลดลง	42.5% (17)	52.5% (21)	5.0% (2)	0	0	4.38 (0.54)	สูง
	5. ท่านรู้สึกได้รับการเยียวยาจิตใจ	67.5% (27)	30.0% (12)	2.5% (1)	0	0	4.65 (0.53)	สูง

ตารางที่ 1 ผลการประเมินการเปลี่ยนแปลงเชิงประสพการณ์ต่อการจัดวางแจกันดอกไม้ในสถานพยาบาล (ต่อ)

มิติการเปลี่ยนแปลง	เมื่อมีแจกันดอกไม้จัดวางในหอพักผู้ป่วยระดับประคองท่านรู้สึก/มีความคิดเห็นอย่างไร	ระดับความรู้สึก/ความคิดเห็น (คน)					Mean (SD)	สรุป
		5	4	3	2	1		
ด้านสังคม	6. ท่านรู้สึกขอบคุณผู้อื่น และขอบคุณธรรมชาติ	70.0% (28)	30.0% (12)	0	0	0	4.70 (0.46)	สูง
ด้านจิตวิญญาณ	7. ท่านรู้สึกถึงพลังชีวิต และมีความหวัง	42.5% (17)	52.5% (21)	5.0% (2)	0	0	4.38 (0.59)	สูง
ความคิดเห็น	8. ในสถานพยาบาล ควรจะมีมุมจัดวางแจกันดอกไม้	75.0% (30)	25.0% (10)	0	0	0	4.75 (0.44)	สูง

นอกจากนี้ การชื่นชมโอเคบานะช่วยเยียวยาจิตใจในระดับสูง โดยผู้ชมเห็นด้วยมากที่สุด (ร้อยละ 67.5) ว่า “รู้สึกได้รับการเยียวยาจิตใจ” ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงมิติสังคมซึ่งเกี่ยวกับ “ความรู้สึกขอบคุณผู้อื่น และขอบคุณต่อธรรมชาติ” พบว่าผู้ชมมีระดับความคิดเห็นด้วยมากที่สุด (ร้อยละ 70) ทั้งนี้จากการสังเกต พบว่า ในวันที่มีอาสาสมัครมาจัดดอกไม้จะเห็นได้ว่าการพูดคุยระหว่างผู้ป่วยและญาติกับพยาบาลเกี่ยวกับการชื่นชมดอกไม้ มีการปฏิสัมพันธ์ และกล่าวขอบคุณกลุ่มอาสาสมัครที่มาจัดดอกไม้ในวันนั้น นอกจากนี้ ผู้ชมยังเห็นด้วยมากที่สุด (ร้อยละ 75) ว่าสถานพยาบาลควรมีมุมจัดวางแจกันดอกไม้ เพราะแจกันดอกไม้ช่วยปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมของสถานพยาบาลและหอพักผู้ป่วยระดับประคองของโรงพยาบาลให้สวยงามสบายตา

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่พยาบาลของหอพักผู้ป่วยระดับประคอง โรงพยาบาลหาดใหญ่ ได้เขียนสะท้อนความประทับใจว่า เมื่อมีแจกันดอกไม้จัดวางในหอพักผู้ป่วย ดอกไม้ช่วยให้รู้สึก

สบายใจ ผ่อนคลาย ช่วยให้ไม่เครียดกับการทำงาน และยังเน้นย้ำว่าการมีแจกันดอกไม้จัดวางไว้ที่ตึกเวชกรรมนั้นได้สร้างบรรยากาศของการเยียวยาในหอพักผู้ป่วยระดับประคองสำหรับความคิดเห็นอื่นๆ ที่ผู้ชมได้สะท้อนไว้ เช่น ควรจัดวางแจกันดอกไม้โอเคบานะไว้ทุกชั้น รู้สึกเข้าถึงธรรมชาติในสถานที่ทำงาน ดอกไม้และใบไม้สีเขียวให้ความสดชื่นและให้ความรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติ รวมถึงการกล่าวขอบคุณกลุ่มจิตอาสาจัดดอกไม้ โดยสรุปกล่าวได้ว่าการจัดวางแจกันดอกไม้โอเคบานะในหอพักผู้ป่วยหรือสถานพยาบาลส่งผลเชิงบวกต่อความรู้สึกของผู้ป่วย ญาติ พยาบาล และเจ้าหน้าที่สุขภาพภายในองค์กร และเป็นการนำมิติความงามหรือสุนทรียภาพแปรเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานพยาบาลเป็นพื้นที่แห่งการดูแลสุขภาวะแบบองค์รวมที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ของผู้คนในสถานพยาบาลทุกคนด้วยวิธีการที่เรียบง่าย สะดวก และงบประมาณน้อย

สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผ่านอิเคบานะ และข้อเสนอแนะ

สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาเป็นจุดเน้นของการออกแบบสถานพยาบาลในปัจจุบัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นแนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลเพื่อส่งเสริมความสะดวกสบายของผู้ใช้บริการ พยาบาล และเจ้าหน้าที่สุขภาพ แต่ยังมุ่งเน้นการออกแบบให้สวยงาม มีพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อนำมิติสุนทรียภาพมาปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและสถานที่ โดยให้ความใส่ใจเป็นพิเศษต่อการใช้แสงธรรมชาติ สีสัมผัสที่ผ่อนคลาย เสียงบำบัด และการได้เห็นทิวทัศน์ที่สวยงามให้เป็นปัจจัยร่วมดูแลและเยียวยาผู้ป่วย ครอบครัว และเจ้าหน้าที่สุขภาพสำหรับโครงการจัดดอกไม้อิเคบานะในหอพักผู้ป่วยระดับประคอง โรงพยาบาลหาดใหญ่ เป็นการให้การจัดดอกไม้เพิ่มมิติสุนทรียภาพให้กับสถานพยาบาล และนำมาตีความงามธรรมชาติปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางกายภาพของหอพักผู้ป่วยให้เอื้อต่อการเยียวยา การจัดวางแจกันดอกไม้อิเคบานะเป็นการนำผู้คนในสถานพยาบาลสัมผัสความงามของธรรมชาติที่ให้ความรู้สึกสดชื่น และผ่อนคลายกายใจ เพราะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ ใบไม้ หรือพืช ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพทางจิตใจ⁽¹²⁾ ดังนั้นประเด็นสำคัญในการออกแบบมิติสุนทรียภาพสำหรับสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผ่านการจัดดอกไม้ คือ ควรใช้ดอกไม้จริงและไม่ควรใช้ดอกไม้ปลอม ทั้งนี้ จากการศึกษาของ Jae-Won Yang และคณะ⁽¹³⁾ ที่ศึกษาผลกระทบของการจัดวางแจกันดอกไม้จริงตามธรรมชาติ และดอกไม้ปลอม พบว่าการชื่นชมความงามของดอกไม้จริงตามธรรมชาติช่วยลดความวิตกกังวล ความเครียด และอาการซึมเศร้าได้มากกว่าการใช้ดอกไม้ปลอม เพราะดอกไม้ธรรมชาติให้พลังชีวิต และการจัดดอกไม้อิเคบานะ คือ

“การรักษาดอกไม้ให้มีชีวิต” เพื่อส่งต่อพลังชีวิตและพลังความงามของธรรมชาติให้กับผู้ชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชมในสถานพยาบาลซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต้องการพลังชีวิตมากที่สุด

นอกจากนั้น ในการใช้ศิลปะเพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยา ได้มีการตั้งคำถามว่าควรเป็นศิลปะประเภทใดที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางจิตใจ⁽¹⁴⁾ ซึ่งส่วนใหญ่กล่าวถึงภาพดอกไม้ สวน น้ำตก ทิวทัศน์ รวมถึงศิลปะรูปสัญลักษณ์ (figurative art) ซึ่งล้วนแต่สามารถช่วยลดความเครียดและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อการลดทอนความเจ็บปวดได้ สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ศิลปะการจัดดอกไม้อิเคบานะนั้นแตกต่างไปจากศิลปะประเภทภาพถ่ายหรือภาพวาด เนื่องจากศิลปะการจัดดอกไม้ต้องมีการปรับเปลี่ยนเสมออย่างน้อยก็ทุกๆ 3 - 5 วัน จำต้องมีอาสาสมัครเข้ามาจัดดอกไม้ใหม่ ดังนั้นข้อดีของศิลปะอิเคบานะคือผู้ชมได้สัมผัสพลังชีวิตและความงามธรรมชาติที่ให้ความสดใหม่สม่ำเสมอ นอกจากนี้เมื่อมีอาสาสมัครเข้ามาจัดดอกไม้ ก็ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วย ญาติ พยาบาล หรือเจ้าหน้าที่ในสถานพยาบาล รวมถึงอาสาสมัคร ซึ่งนำมาซึ่งความรู้สึกผ่อนคลาย ความรู้สึกขอบคุณ ความหวัง และความกรุณา อย่างไรก็ตามข้อจำกัดที่สำคัญก็คือ จำต้องจัดหาอาสาสมัครเข้ามาพลัดเวรกันเปลี่ยนแจกันดอกไม้ ซึ่งหมายความว่าในการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผ่านการจัดดอกไม้อิเคบานะนั้น จำต้องมีการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครนักจัดดอกไม้ และเครือข่ายผู้บริจาคดอกไม้สำหรับนำมาใช้จัดดอกไม้ได้สม่ำเสมอ

สำหรับการขยายผลสู่สถานพยาบาลพื้นที่อื่น ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมแห่งการเยียวยาในสถานพยาบาล 3 ประเด็น ได้แก่ หนึ่ง การพัฒนากลุ่มหรือชมรมอาสาสมัครจัดดอกไม้เพื่อรับสมัครสมาชิกเป็นอาสาสมัครจัดดอกไม้ ซึ่งสมาชิกกลุ่มควรมีทั้ง

บุคคลภายนอกที่สนใจทำงานจิตอาสาและเจ้าหน้าที่ในสถานพยาบาล อย่างไรก็ตามการจัดดอกไม้ไม่ควรเป็นภาระที่เพิ่มขึ้นสำหรับเจ้าหน้าที่พยาบาล ดังนั้นการจัดดอกไม้ควรเป็นหน้าที่ของอาสาสมัคร และเจ้าหน้าที่พยาบาลทำหน้าที่ช่วยอำนวยความสะดวก สอง การสร้างเครือข่ายรับบริจาคดอกไม้ เนื่องจากการจัดดอกไม้ไอเคบานะให้ความสำคัญกับพลังชีวิต ดังนั้นจึงต้องมีการเปลี่ยนดอกไม้ทุกๆ 3 วัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดหาดอกไม้ให้เพียงพอ การรับบริจาคดอกไม้ที่ปลูกเองจากเครือข่ายจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนดอกไม้ได้ ใช้ดอกไม้ที่โตตามธรรมชาติ และยังเป็นการเชื่อมโยงให้กลุ่มคนที่ตระหนักถึงความสำคัญงานจิตอาสาการจัดดอกไม้ในสถานพยาบาลแต่ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม สามารถมีส่วนร่วมสนับสนุนการทำงานของอาสาสมัครทำงานได้อย่างต่อเนื่อง และ สาม การได้รับความเห็นชอบจากหัวหน้าหอพักผู้ป่วยหรือผู้บริหารของสถานพยาบาลเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงานของกลุ่มอาสาสมัคร อย่างไรก็ตามการดำเนินการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาในสถานพยาบาลผ่านการจัดดอกไม้ไอเคบานะของแต่ละพื้นที่ พบเจอปัญหาแตกต่างกันสำหรับโรงพยาบาล พบว่าในช่วงที่มีการประเมินมาตรฐาน ทางโรงพยาบาลไม่อนุญาตให้จัดวางดอกไม้ในพื้นที่ปฏิบัติการของสถานพยาบาล อาจเนื่องด้วยเหตุผลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมซึ่งประเด็นนี้อาจต้องศึกษาเพิ่มเติม สำหรับสถานอนามัยพบว่า พื้นที่ของสถานอนามัยมีจำกัด และมีผู้ใช้บริการมาก ดังนั้นตำแหน่งการจัดวางแจกันดอกไม้ถูกเคลื่อนย้ายเสมอซึ่งประเด็นนี้อาจแก้ได้ด้วยการจัดการพื้นที่ให้ชัดเจนและเหมาะสม

โดยสรุป การจัดดอกไม้ไอเคบานะเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมแห่งการเยียวยาและดูแลผู้ป่วยและเจ้าหน้าที่ในสถานพยาบาลได้

ด้วยวิธีการที่เรียบง่าย ใช้งบประมาณน้อย และส่งเสริมให้มีการสร้างการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน ซึ่งหน่วยงานต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาวะแบบองค์รวมของสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยได้

เอกสารอ้างอิง

1. ขวัญเมือง แก้วดำเกิง. ความรอบรู้ด้านสุขภาพ: เข้าถึง เข้าใจ และการนำไปใช้. กรุงเทพฯ: อมรินทร์; 2561.
2. พระราชกิจจานุเบกษา กฎกระทรวง กำหนดลักษณะของสถานพยาบาลและลักษณะการให้บริการของสถานพยาบาล พ.ศ. 2558. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132, ตอนที่ 26ก หน้า 23 - 26 (ลงวันที่ 2 เมษายน 2558).
3. Ulrich RS. View through a window may influence recovery from surgery. Science 1984; 27: 21-420.
4. Ulrich RS, et al. Stress recovery during exposure to natural and urban environments. J Environmen Psychol 1991; 11: 30-201.
5. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. Sense & Sensibility องค์กร ผัสสะ และสุนทรียภาพ. [อินเทอร์เน็ต]. 2551. [สืบค้นเมื่อ 1 ม.ค. 2567]. แหล่งข้อมูล: http://www.shi.or.th/upload/sense_&_sensibility.pdf
6. คณะทำงานวิจัย สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ. รายงานฉบับสมบูรณ์ปีที่ 1 งานวิจัยโครงการการออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เอื้อต่อการเยียวยา. [อินเทอร์เน็ต]. 2557. [สืบค้นเมื่อ 15 ม.ค. 2567]. แหล่งข้อมูล: <https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/4304?locale-attribute=th>

7. โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์, พุทธชาติ แผนสมบุญ และ ชนวรรณ สารระรัมย์. รายงานฉบับสมบูรณ์ปีที่ 2 งานวิจัยโครงการการออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เอื้อต่อการเยียวยา. [อินเทอร์เน็ต]. 2560 [สืบค้นเมื่อ 15 ม.ค.2567]. แหล่งข้อมูล: <https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/4797?locale-attribute=th>
8. โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์ และคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์ปีที่ 3 งานวิจัยโครงการการออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เอื้อต่อการเยียวยา. [อินเทอร์เน็ต]. 2562 [สืบค้นเมื่อ 15 ม.ค. 2567]. แหล่งข้อมูล: <https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/5178?locale-attribute=th>
9. Homma I, Oizumi R and Masaoka Y. Effects of Practicing Ikebana on Anxiety and Respiration. J Depress Anxiety 2015; 4(3): 1000187.
10. Sasaki M, et al. Effects of Viewing Ikebana on Breathing in Humans. The Showa Univ. J Med Sci 2011; 23(1): 59-65.
11. มูลนิธิเอ็มโอเอ. เอกสารการสอนการจัดดอกไม้มูลนิธิเอ็มโอเอ (ไม่ได้ตีพิมพ์). กรุงเทพฯ.
12. Hamzah AIN, et al. The Development of Healing Environment Concept : A Review. IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci 2020; 498: 01285.
13. Jae-Won Yang, et al. Effects of using Natural and Artificial Flowers in Flower Arrangement on Psychological and Physiological Relaxation. J. People Plants Environ 2022; 25(1): 39-48.
14. Huisman ERCM, et al. Healing Environment : A Review of the Impact of Physical Environmental Factors on Users. Building and Environment 2012; 58: 70-80.